

ЕКОНОМІКА

Сергій Шкарлет

●

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ВАРТІСНОГО УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА У КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСАД ЙОГО ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Процес формування ринкових відносин в Україні супроводжується неминучим посиленням конкуренції між економічними агентами в усіх сегментах та на усіх ринках, яка, безперечно, набуває статусу основного механізму регулювання господарського процесу і формування передумов економічного розвитку усіх без винятку суб'єктів цього процесу. Ключовими передумовами механізму конкуренції виступають функціонально-вартісні параметри економічних агентів, що зумовлюють синергетику їх динаміки, адаптаційних можливостей та потенціальної здатності до виживання та подальшого розвитку. В такому ключі особливого значення та актуальності набуває проблема формалізації методів і процедур функціонально-вартісної діагностики та управління процесом формування потенціалу економічної безпеки підприємства на засадах заходів впровадження його інноваційної політики.

У рамках окремих складових цієї актуальної проблеми дослідженнями функціонально-вартісної складової у різні часи займалися В.Александрова, В.Голіков, С.Галуза, С.Козаченко, В.Мітін, С.Ямпольський тощо, але у наукових працях цих та інших вчених переважно розглядаються механізми, методи, процедури та категоріальні засади функціонально-вартісного аналізу, залишаючи поза увагою динамічну складову впливу цієї важливої економічної категорії на процес управління підприємством. Проблеми адаптаційних можливостей підприємства також були і залишаються предметом наукової уваги, але лише, як правило, в аспекті антикризового управління, де суттєвий вклад внесли С.Беляєв, І.Бланк, О.Градов, М.Делягін, Г.Клейнер, В.Ковальов, В.Кошкін, Б.Мільнер, Є.Панченко, О.Степанов, Є.Ойхман, Г.Швиданенко, К.Шим Джей та інші. У цьому контексті в голову кута поставлені переважно механізми статичної діагностики фінансово-економічних параметрів підприємства, при цьому поза увагою залишаються інші важливі компоненти формування стану економічної безпеки (інноваційні, управлінські, конкурентні, функціональні, організаційні, структурні та інші). Категорія економічної безпеки останнім часом все більше привертає увагу науковців, і певні її фрагменти достатньо докладно і детально висвітлені в наукових працях О.Ареф'євої, О.Бандурки, Г.Дарнопиха, В.Духова, М.Єрмошенка, М.Камлика та інших. Але у контексті сучасної проблеми функціонально-вартісної діагностики та управління процесом формування потенціалу економічної безпеки підприємства на засадах заходів впровадження його інноваційної політики поза увагою ще досі залишаються питання щодо системної діагностики множини загроз діяльності підприємства; щодо визначення об'єкта впливу функціонально-вартісного корегування певних засад інноваційної політики в контексті її часткового або повного перепроєктування та інші важливі аспекти.

Метою цієї статті є функціонально-вартісне обґрунтування формалізаційної евристичної моделі відбору оптимальних нововведень у структурі засобів реалізації засад інноваційної

політики та розкриття змістовної сутності підвищення на її основі потенціалу економічної безпеки підприємства.

У рамках реалізації мети зазначимо, що: по-перше, прийняття обґрунтованого функціонально-вартісного управлінського рішення щодо реалізації певної інновації з метою підвищення потенціалу економічної безпеки вимагає не тільки розглядати параметри його ефективності, але й звертати увагу на параметри кошторису витрат на його впровадження. При цьому рішення, що приймаються на основі принципів максимальної ефективності та мінімальних витрат, можуть суттєво відрізнятися.

По-друге, при оцінці функціонально-вартісних аспектів інновацій (як засобів реалізації засад інноваційної політики) повною мірою можуть бути застосовані аналогічні підходи з оцінки їх ефективності, а саме: витрати на реалізацію інновації зіставляються з витратами і втратами (в тому числі з недоотриманим прибутком, коли параметр режиму роботи за технологією дорівнює нулю). Дельта між цими двома параметрами може бути використана при вартісній оцінці альтернатив, що порівнюються.

По-третє, у процесі оцінки вартісних параметрів інновації необхідно враховувати не тільки прямі витрати на реалізацію нововведення, але й непрямі витрати щодо його розробки, впровадження та підтримки, що відповідним чином вимагає застосування адекватних методів діагностики та обліку повних витрат на впровадження інновацій (до таких методів ми відносимо насамперед методи системного аналізу).

Головний принцип дослідження витрат при системному підході у рамках засад функціонально-вартісного управління полягає «у визначенні повних витрат, а саме загальної сукупності витрат грошових коштів, матеріальних, трудових та інших ресурсів, що необхідні для створення і функціонування нововведення впродовж його життєвого циклу» [7, с. 82]. При цьому очевидним є, що величина і структура витрат на реалізацію інновації в рамках засад інноваційної політики підприємства, так само, як і структура ефектів, що очікуються у рамках формування потенціалу економічної безпеки, безпосередньо залежать від виду інновації. Однак, якщо різні види ефектів $E = (E_1, E_2, \dots, E_m)$ можуть бути виміряні у власних, специфічних одиницях (наприклад, кількість зекономлених людино-годин; споживчі якості продукту, що випускається; зростання кадрового потенціалу та інші) при цьому не завжди виправдано (і не завжди практично можливо) агрегація m різних видів ефектів в єдиний критерій якості - прибуток, що очікується, внаслідок їх лінійної або нелінійної згортки, то величина витрат (у концепції засад функціонально-вартісного управління) завжди може бути виражена у грошовій формі, і це певною мірою значно спрощує їх аналіз та прийняття управлінських рішень щодо формування потенціалу економічної безпеки підприємства з використанням засад його інноваційної політики.

Відповідно до концептуальних основ функціонально-вартісного управління [13, 14] та досліджень інших фахівців [2, 3, 4, 5, 8, 9] під повними витратами на інновацію розуміють відтворені в грошовій формі фактичні витрати, що пов'язані із впровадженням різних видів інноваційної діяльності і які поділяються на прямі витрати (безпосередньо пов'язані з розробкою нововведення і налагодженням його промислового виробництва) та непрямі витрати (витрати на ринкове просування та подальшу його експлуатацію). Ми вважаємо, що остаточно вирішити проблеми виявлення повних витрат на реалізацію окремого нововведення в структурі засад інноваційної політики і тим самим оцінити його вклад у формування потенціалу економічної безпеки підприємства можливо за допомогою побудови ієрархічної системи інновацій [3, 5, 6, 10, 12], що відображає їхню структуру, взаємодію і взаємну зумовленість, при цьому ми повинні, відповідно до кожного структурного рівня такої системи, поставити у відповідні притаманні йому види прямих і непрямих витрат.

Прямі витрати, що здійснюються на етапі формування інновацій впродовж життєвого циклу до того, як новий процес або продукт починає окупати себе, у відповідності зі стадіями життєвого циклу і видом інновації [1, 5, 12] поділяються на декілька основних категорій: витрати на НДДКР (якщо вони передбачені проектом), що включають витрати на розробку інновації від формування концепції виробу до передачі його у виробництво, або придбання (часткове або повне у залежності від коефіцієнта новизни α_j , що відповідає певному структурному рівню)

документації, ліцензій, прав на патенти, промислові зразки та інше; капіталовкладень у виробничі потужності; витрати на створення капітального обладнання, інструментальну підготовку, організацію і запуск у виробництво, поточні виробничі витрати на створення матеріальних компонентів нових систем; стартові ринкові витрати (витрати на маркетингові дослідження, адаптацію інновації до різних типів ринків, рекламу). Повний обсяг прямих витрат визначається масштабістю проекту, рівнем його новизни, радикальністю перетворень та стадій життєвого циклу. При цьому фахівці зазначають [12], що кожна наступна фаза в структурі життєвого циклу формування інновації потребує більших прямих витрат у порівнянні з попередньою, таким чином при русі зверху вниз вздовж профілю інновації прямі витрати збільшуються.

Зазначимо також, що на етапі існування інновації прямі витрати складаються з поточних виробничих та експлуатаційних витрат (що пов'язані з технічним та організаційним забезпеченням нововведення, підтримкою його в дієздатному стані), при аналізі яких також явно простежується тенденція щодо збільшення по мірі проходження різних фаз етапу існування нововведення. Цей факт також треба враховувати при застосуванні засад функціонально-вартісного управління формуванням потенціалу економічної безпеки підприємства в контексті засобів його інноваційної політики.

Не менш значущою є та обставина, що з кожним етапом життєвого циклу і з кожним елементом ієрархічної структури інновацій пов'язані притаманні їм непрямі витрати, ігнорування яких може призвести до хибної оцінки вартісних параметрів інноваційного проекту і, як наслідок: по-перше, зробити досить проблематичним його завершення (потреби у засобах можуть перевершити їх наявність); по-друге, надасть хибну оцінку ефективності проекту в рамках структури засобів інноваційної політики та можливостям формування на її основі потенціалу економічної безпеки підприємства. Найбільший вплив непрямих витрат виявляється у процесі реалізації інновацій, що починаються на етапі існування життєвого циклу нововведень, тому, що поруч з існуванням прямих стартових витрат все більше значення набувають витрати на впровадження та адаптацію нововведення до існуючих на підприємстві умов виробництва. У тому випадку, якщо старі продукти (технології) та інновації засновані на різних ідеологіях їхньої побудови, побудовані на різних техніко-технологічних платформах (функціональні аспекти засад функціонально-вартісного управління), рішення проблеми щодо їх узгодження може вимагати значних витрат і зусиль (вартісні аспекти засад функціонально-вартісного управління). Впровадження нових технологічних процесів тягне за собою необхідність придбання нового обладнання, переобладнання або заміну певних технічних засобів та інструментів, необхідність перепідготовки персоналу, створення нових виробничих потужностей, додатковий набір персоналу, створення нових каналів розподілу продукції, що також суттєво впливає на вартісні аспекти засад функціонально-вартісного управління потенціалом економічної безпеки підприємства. Усі перераховані обставини коливання вартісних параметрів інноваційного проекту є проявом ефекту дифузії інновацій і практично завжди присутні при його реалізації (що також треба враховувати у процесі функціонально-вартісного управління потенціалом економічної безпеки підприємства в аспекті засад його інноваційної політики). Враховуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне зазначити, що розробка та впровадження інновацій суто власними зусиллями та ресурсами дозволяє максимально продуктивно використати наявні власні ресурси, накопичений потенціал, наявне обладнання, технічні системи, засоби технічного забезпечення, персонал, інформаційні, виробничі, ринкові мережі, що є у готовому вигляді та не потребують додаткового вкладення коштів. У цьому випадку вартісні проблеми вирішуються у більшості випадків власними зусиллями або шляхом їх розосередження у часі.

Для суто ринкових інновацій з портфеля засобів інноваційної політики підприємства у контексті дослідження їх вкладу у формування потенціалу економічної безпеки підприємства зазначимо, що тенденція збільшення непрямих витрат має значно менші темпи зростання. В цьому аспекті основні витрати, варті уваги щодо процедур функціонально-вартісного управління, розподіляються на: маркетингові дослідження, адаптацію продукту до його потреб,

створення каналів його розподілу, рекламу. При цьому, як правило, ефект, що очікується від реалізації подібних інноваційних проектів, невеликий і обмежений у часі. Разом з тим застосування заходів функціонально-вартісного управління дозволяє коректне зіставлення повних витрат на реалізацію інновації та очікуваного ефекту, на основі якого формується висновок щодо можливості його вкладу у формування потенціалу економічної безпеки підприємства.

Практична реалізація засад функціонально-вартісного управління формуванням потенціалу економічної безпеки підприємства у контексті використання засад його інноваційної політики здійснюється шляхом визначення витрат на реалізацію інновації, що асоціюються з типом інновації та окремими етапами її життєвого циклу. При цьому вони визначаються структурними параметрами та функціональними (наприклад, технічним та фізичними) характеристиками нововведення, як правило, за адитивною або мультиплікативною моделлю, і шляхом порівняння їх з параметрами ефектів можна здійснити вибір інноваційного проекту на засадах функціонально-вартісного управління щодо формування потенціалу економічної безпеки підприємства.

В аспекті вищевикладеного зазначимо, що кожен інноваційний проект повною мірою може бути адекватно відображений вектором ефектів, що попередньо очікуються, і витрат, що передбачаються $P = (E_1, E_2, \dots, E_m, C)$, де $C = F(h_1, h_2, \dots, h_r)$. Множина сукупність векторів P , що відповідають альтернативам, які оцінюються, утворює певну множину у критеріальному просторі $P = \{P^1, P^2, \dots, P^k\}$, і без обмеження узагальненості можна вважати, що усі вектори ефектів мають однакову розмірність, а у випадку, коли певний з видів ефекту не властивий даному інноваційному проекту за функціональними параметрами, відповідна координата вектора P дорівнює нулю. В рамках впровадження процедур функціонально-вартісного управління формуванням потенціалу економічної безпеки на засадах використання інноваційних проектів із загальної сукупності засобів інноваційної політики підприємства первинний відбір із множини P можливо здійснити з використанням принципу домінування альтернатив та критерію Парето [11], згідно з якими: якщо альтернатива P_1 домінує альтернативу P_2 , якщо по всіх критеріях проект P_1 не уступає проекту P_2 і хоча б по одному критерію перевершує його, що у формалізованому вигляді можемо викласти наступним чином:

$$P^1 > P^2 \Leftrightarrow \begin{cases} \left\{ \begin{array}{l} \forall i = \overline{1, m} \quad E_i^1 \geq E_i^2 \\ \exists i \in \{1, \dots, m\} \quad E_i^1 > E_i^2 \end{array} \right. \\ C^1 \leq C^2 \\ \left\{ \begin{array}{l} \forall i = \overline{1, m} \quad E_i^1 \geq E_i^2 \\ C^1 < C^2 \end{array} \right. \end{cases} \quad (1)$$

У цьому контексті цілком справедливим є виключення варіантів інновацій, що домінуються, з подальшого розгляду у якості засобів формування потенціалу економічної безпеки, що дозволяє скоротити кількість порівнюваних інноваційних проектів до множини альтернатив, що не домінуються між собою P^{opt} , але не надає єдиного, найкращого рішення, як це схематично представлено на рисунку 1, де множина P^{opt} включає інноваційні проекти P_p, P_ϕ, P_γ .

В основу формалізованої процедури функціонально-вартісного управління формуванням потенціалу економічної безпеки підприємства на основі окремих проектів інноваційної політики закладено те, що оптимальне рішення, яке обирається на основі багатокритеріального підходу,

незалежно від обраного принципу оптимальності, завжди повинно належати до множини альтернатив, що не домінуються, тому що у будь-якому іншому випадку воно може бути покращене і тому не є оптимальним. Сукупність альтернатив, що не домінуються, представляє собою множину потенційно-оптимальних рішень, при цьому, до неї входять локально-оптимальні рішення (оптимальні по одному з критеріїв). Таким чином, при виборі оптимального рішення щодо керівного імпульсу у процедурі функціонально-вартісного управління за векторним критерієм можливим є обмеження поля вибору множиною альтернатив, що не домінуються, по всій сукупності можливих рішень, однак без вибору одного-єдиного найкращого варіанту.

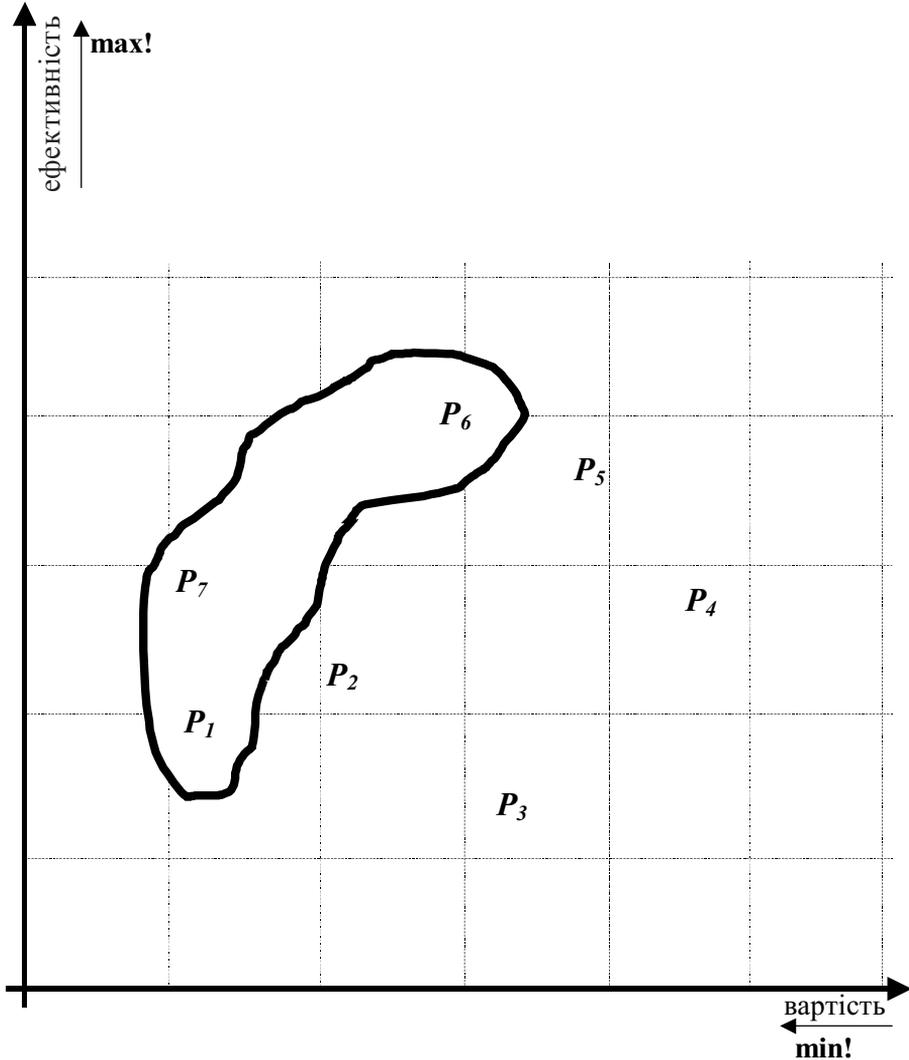

Рис. 1 Парето-оптимальна множина інноваційних проектів,
кожен з яких не домінується між собою

Наступними формалізованими процедурами функціонально-вартісного управління формуванням потенціалу економічної безпеки підприємства в контексті вибору найкращого варіанту інноваційного проекту з множини засад інноваційної політики можуть бути такі, що передбачають вибір з сукупності Парето-оптимальних альтернатив (що не домінуються) того варіанту, що по жодному критерію не є гіршим. Відповідно до цього припущення оптимальний

варіант інноваційного проекту з сукупності засад інноваційної політики підприємства в контексті формування на його основі потенціалу економічної безпеки може бути обраний із сукупності альтернатив, що не домінують, шляхом введення додаткового критерію відбору вищого порядку, наприклад: виділяючи один з критеріїв (або певну множину критеріїв) як головний, переводячи при цьому інші у розряд обмежень. Формалізовано такі засади ми можемо відобразити:

$$E_1 \rightarrow \max!, \quad E_2 \geq E_2^*, \dots, E_m \geq E_m^*, \quad C \leq C^* \quad (2)$$

Або:

$$C \rightarrow \min!, \quad E_1 \geq E_1^*, E_2 \geq E_2^*, \dots, E_m \geq E_m^* \quad (3)$$

Висновки: Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне зазначити, що рішення сформульованих оптимізаційних завдань традиційно повинно супроводжуватись аналізом отриманого результату на чутливість відносно зміни порогових значень у бік їх зменшення, якщо проектів із заданими характеристиками не існує, або в бік збільшення, якщо таких проектів існує декілька. У випадку, коли сукупний ефект інноваційного проекту, що очікується, може бути відтворений агрегованою функцією, а сам проект впорядкованою парою (E, C) , вибір оптимального варіанту нововведення, в рамках генерації рішень функціонально-вартісного управління щодо формування потенціалу економічної безпеки підприємства, з сукупності заходів інноваційної політики можливо здійснити на основі принципів максимізації ефекту, що очікується при дотриманні певних розмірів витрат виду $E \rightarrow \max!, \quad C \leq C^*$, або на основі принципів мінімізації витрат при досягненні заданого рівня ефекту і функціональної повноти характеристичних параметрів проекту $C \rightarrow \min!, \quad E \geq E^*$. При цьому у випадку, коли усі види ефектів відображені у грошовій формі і приведені до загальної величини прибутку, що очікується, кожен проект можливо охарактеризувати відношенням результатів і витрат $K = E/C$, що в подальшому підлягає максимізації з урахуванням обмежень щодо функціональних параметрів та допустимих розмірів вартісних витрат.

Відповідно до викладених у статті матеріалів цілком логічним здається продовження наукового дослідження щодо економічної безпеки підприємства на засадах його інноваційної політики в аспекті вдосконалення теорії і практики управління цим складним процесом.

Джерела та література:

1. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / О.І.Волков, М.П.Денисенко, А.П.Гречан та ін.; Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. - К.: ВД «Професіонал», 2004. - 960 с.
2. Инновационный менеджмент/С.Д.Ильенкова, Л.М.Гохберг, С.Ю.Ягудин и др. -М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. - 327 с.
3. Ильяшенко С.М. Управление инновационным развитием: Навчальний посібник. - 2-ге вид., перероб. і доп. - Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. - 324 с.
4. Инновационный менеджмент: Справочное пособие /Под ред. П.Н.Завлина, А.К.Казанцева, Л.Э.Миндели. СПб.: Наука, 1997. - 560 с.
5. Инновационный менеджмент: навчальний посібник. Краснокутська Н.В. - К.: КНЕУ, 2003. - 504 с.
6. Инновационный розвиток промисловості України / О.І.Волков, М.П.Денисенко, А.П. Гречан та ін.; Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. - К.: КНТ, 2006. - 648 с.
7. Квейд Э. Анализ сложных систем: Пер с англ. - М.: Сов. радио, 1969. - 520 с.
8. Кругликов А.Г. Системный анализ научно-технических нововведений. - М.: Наука, 1991. - 120 с.
9. Мотовилов О.В. Источники капитала для финансирования нововведений. - СПб.: Изд-во СПбГУ, 1997. - 168 с.
10. Павленко І.А. Економіка та організація інноваційної діяльності: Навч. Посібник. - К.: КНЕУ, 2004. - 204 с.
11. Подиновский В.В., Ногин В.Д. Парето-оптимальные решения многокритериальных задач. - М.: Наука. Глав.ред.физ.-мат.лит., 1982. - 256 с.
12. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями: Сокр. пер. с англ./ Автор предисл.и научн.ред. К.Ф.Пузыня. - М.: Экономика, 1989. - 271 с.
13. Шкарлет С.М. Функціонально-вартісне управління підприємством // Сіверянський літопис, 2001. - № 6. С. 126-137.
14. Шкарлет С.М. Характерні риси функціонально-вартісного управління // Сіверянський літопис, 2002. - № 1. С. 102-112

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Підприємництво і бізнес в Україні стали сферами підвищеної небезпеки. Ділова людина постійно наражається на загрози, зумовлені зовнішніми і внутрішніми чинниками. В умовах ринкової економіки на неї діють різні легальні і нелегальні сили. На підприємця тисне сама держава через недосконалу базу чинного законодавства, інтелектуальна і фінансова сили партнерів і конкурентів на ринку, сила криміналітету зі злочинними групами, змушуючи діяти його в умовах недієвої законодавчої бази економіки.

Актуальність теми дослідження зумовлено загальною ситуацією, що склалась на даному етапі розвитку підприємництва України при формуванні ринкових відносин у сфері господарювання. Сучасний підприємець сам формує основи економічної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності, і саме вибір та організація ефективної структури служби безпеки (СБ) підприємства відповідно впливає і забезпечує його стабільну діяльність, загальну економічну безпеку.

Мета даного дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати специфіку організації СБ підприємства. Отже, *об'єктом вивчення* є розробка існуючих на сучасному рівні підходів та видів організації структури СБ підприємства. Єдиного підходу до формування організаційних структур СБ підприємства не існує, оскільки це залежить від багатьох суб'єктивних та об'єктивних факторів, а саме: від форм власності і напрямків діяльності СБ, господарсько-фінансового стану і систем управління підприємством, його стратегічних та поточних планів, фінансових спроможностей утримувати СБ і т.п.

Вирішальні науково-методологічні засади автор черпав із робіт і досліджень економічного спрямування вітчизняних, зарубіжних вчених та науковців останніх десятиліть. Зокрема це М.І.Зубок, Р.М.Зубок, О.С.Соснін, П.Я.Пригунов, О.В.Ареф'єва, П.І.Орлов, В.Є.Духов, В.І.Ярочкін, В.С.Гусєв, С.С.Драчов, М.І.Дзлів та інші.

Водночас опубліковані роботи недостатньо висвітлюють проблему формування організаційних структур СБ підприємства. Мало уваги приділяється впливу різноманітних зовнішніх і внутрішніх загроз та небезпек на організацію структури СБ підприємств малого і середнього бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що з точки зору чинного законодавства України, головними проблемами українського підприємництва і бізнесу є такі визначальні фактори: несправедлива приватизація майна і значних економічних ресурсів шляхом перерозподілу їх між «елітою» представників владних структур; розвиток конкуренції з поглинанням слабких і неефективних економічних структур; розвиток недобросовісної конкуренції як наслідок невпорядкованості економіки і ринку (у 6-7 разів вище, ніж в Західній Європі); недосконалість системи правового захисту підприємництва і бізнесу. Конституція України, Господарський (ст. 20), Цивільний (ст. 19), Кримінальний (ст. ст. 36, 38) кодекси України не дають чітко визначеного права фірми на забезпечення власної економічної безпеки, і відновлення права фірми на основі державних гарантій призводить до вищих витрат, ніж попередження втрат власно створеною структурою СБ фірми. Цю проблему слід розглядати не ізольовано, а як складову загальнодержавної системи безпеки [7, ст. 12-13].

В умовах нестабільного ринку існує достатньо широке коло ринкових загроз для малого і середнього бізнесу. Так, за оцінкою російських спеціалістів, існують такі проблеми малого бізнесу у сучасних умовах (у % від числа масових опитувань представників малого бізнесу): високі податки (77%); відсутність необхідної нормативно-правової бази (48%); адміністративні бар'єри (49%); нестача фінансових засобів (39%); складності бухобліку (38%); відсутність маркетингових досліджень і збуту (30%); відсутність банківської підтримки (16%).

Загрозами підприємницької діяльності є і будуть у найближчий час визначені групи основних джерел: 1. Загрози від державних нормативних актів та підзаконних актів різних відомств, що протирічать законам і підлягають виконанню, їх часті зміни; претензії з боку різних контролюючих організацій (пожежна служба, санепідгляд та інші). 2. Дії на ринку напівзаконних і незаконних кримінальних структур. 3. Невиконання партнерами, замовниками, постачальниками, клієнтами та іншими своїх обов'язків з оплати контрактів, поставки товарів

і т.п. 4. Загрози, зумовлені внутрішніми конфліктами в колективі чи в середовищі керівництва економічної структури або злочинними наводками з боку персоналу (часто з боку охорони) [2, ст. 16-17].

«Епізодична економічна загроза може виникати у будь-яких підприємств внаслідок дії обставин непереборної дії або внаслідок планових інноваційно-інвестиційних заходів із визначеним бюджетом надходжень і витрат та схемою відновлення платоспроможності...», а також «...із сезонними коливаннями операційного циклу». [9].

Крім вказаних загроз, для Чернігівського регіону визначені такі характерні особливості, що гальмують розвиток малого бізнесу: велика кількість податків і їх високі процентні ставки; ліцензування великої кількості видів підприємницької діяльності; припинення фінансування інноваційних проектів Українською державною інноваційною компанією; низький рівень іноземних інвестицій; дуже слабка інфраструктура малого бізнесу, його недостатнє банківське кредитування і лізинг; недостатня кількість фахівців для ведення робіт з передінвестиційної підготовки проекту, розробки бізнес-плану до його подальшого супроводження [5], до яких можна додати недоукомплектування структур СБ підприємств висококваліфікованими фахівцями.

При організації структури СБ підприємства необхідно враховувати не тільки фактори наявних внутрішніх і зовнішніх загроз, але й такі причини ринкових невдач підприємців, котрі починають свій бізнес (що відмічають російські спеціалісти і що притаманне також українським бізнесменам):

- некомпетентність керівного складу і їх нездатність професійно вести справу (44%);
- керівники не мають управлінського досвіду (17%);
- недоліки в професійних знаннях основних функцій підприємницького (торговельного) менеджменту (16%);
- незнання особливостей діяльності у вибраній сфері бізнесу - транспортування, виробництво, збереження товарів і т.д.(15%);
- недбалість персоналу (1%);
- крадіжки, фальшиві фінансові звіти, неправомірне розпорядження капіталами, приховування даних від податкових і фінансових органів, що призводить до банкрутства (1%) [2, ст.17-18].

Така ситуація свідчить перш за все про те, що необхідно запровадити спільний захист розвитку малого і середнього бізнесу в Україні, об'єднавши зусилля держави разом з підприємницькими структурами, які повинні і змушені відповідно створити власні СБ з охоронними і детективними напрямками діяльності за рахунок своїх сил, ресурсів і засобів. У свою чергу держава отримає новий інструмент контролю над спільною діяльністю по забезпеченню економічної безпеки приватного підприємництва і бізнесу.

На комплексний підхід до забезпечення безпеки, на вироблення спільних заходів із захисту своєї підприємницької діяльності і клієнтів впливає не тільки розвиток внутрішньої і міжнародної злочинності (наприклад, рейдерства в останній час, що змусило створити Антирейдерський союз підприємців України), але й рівень економічного розвитку країни, розвитку правоохоронної системи, відповідальність владних структур за спільний стан справ у державі. Будь-яке підприємство в Україні потребує:

- охорони його офісів, територій, майна, супроводження його цінних вантажів;
- охорони життя і здоров'я персоналу;
- різних детективних і юридичних послуг;
- комплексної протидії промислового шпигунству і недобросовісній конкуренції;
- різних інформаційних послуг щодо ринкової ситуації, діяльності конкурентів, партнерів та інших зацікавлених сторін;
- використання різних систем сигналізації (протипожежна і охоронна);
- підтримки внутрішньооб'єктового і пропускового режимів;
- чіткого виконання всіх нормативних вимог для підтримки на відповідному рівні фінансової та іншої звітності;
- інших спеціальних видів забезпечення, зумовлених конкретним видом діяльності [3, ст. 94-95].

Що стосується конкретно особливостей охоронної діяльності будь-яких СБ підприємства, то слід відмітити пріоритетність контролю території і об'єктів охорони підприємства для того, щоб не допустити виникнення ситуацій, які могли б дестабілізувати роботу цього підприємства. А саме: забезпечення безпеки персоналу і збереження матеріальних цінностей на об'єкті охорони та під час їх перевезення; забезпечення збереження цінних паперів і конфіденційності бізнесу.

Під детективною діяльністю розуміється комплекс маркетингових оперативно-розвідувальних заходів (бізнес-розвідка) в рамках діючого законодавства України, що дозволяє

забезпечити підприємство необхідною інформацією для його стабільної діяльності. Це, насамперед:

- збір відомостей у взаємодії з правоохоронними органами по цивільних та кримінальних справах, що зачіпають інтереси підприємства;
- вивчення ринку з метою збору необхідної для проведення ділових переговорів інформації щодо ненадійних і некредитоспроможних партнерів;
- пошук безвісти зниклих співробітників, майна і матеріальних цінностей підприємства;
- проведення ознайомчих зустрічей з людьми, що мають наміри підписати трудові чи інші угоди з підприємством, та при необхідності і з дозволу вказаних осіб з'ясування характеристикуючих та інших даних на них;
- виявлення можливих чи діючих каналів витоку конфіденційної інформації для забезпечення інформаційної безпеки підприємства;
- прогнозування небезпечних ситуацій і можливої шкоди на підприємстві і у сфері його зовнішніх зв'язків;
- рекомендації з розробки і здійснення єдиної системи заходів безпеки для підприємства [3, ст. 178-179].

Виходячи із загальної концепції безпеки підприємства, його структуризація комплексної безпеки базується на визначенні головних завдань (аналіз реальних і потенційних загроз та їх оцінка; планування і реалізація комплексних заходів з протидії і локалізації загроз), дотриманні двох функцій захисту (створення механізму захисту та здійснення його оптимального управління) та принципів проектування комплексної системи безпеки (комплексність; ешелонування; надійність (рівномірність рубежів); розумна достатність; безперервність). [8, ст. 74-76]. А функції менеджменту комплексної системи безпеки підприємства базуються на відповідальності і делегуванні повноважень в ієрархічній структурі управління організацією зверху вниз. При цьому відповідальність, повноваження і функції повинні гармонійно взаємодіяти між собою і взаємно визначати спільний результат діяльності. Крім загальноприйнятих у менеджменті функцій (планування, організація, мотивація і контроль), в управлінні системою безпеки є достатньо специфічних, які визначаються за пропозиціями професіональних співробітників і менеджерів СБ підприємства залежно від рівня розвитку і виду діяльності підприємства [8, ст. 183-184].

Так, наприклад, при побудові СБ комерційних структур слід враховувати специфічні проблеми у сфері маркетингової діяльності, розвідки, збуту продукції і товарів, роботи зі споживачами, клієнтами та постачальниками. Тут дуже важливі, з точки зору економічної безпеки, завдання збереження комерційної таємниці, планів і намірів виходу на нові ринки, робота з потенційними і очікуваними конкурентами, партнерами і т.д. Вістря профілактичних та упереджувальних заходів у сфері забезпечення безпеки направлене у переважній більшості на кримінальні елементи і тісну взаємодію з правоохоронними органами.

При створенні структур СБ підприємств будь-якого напрямку діяльності (комерційної, виробничо-технічної, фінансово-банківської) людський фактор, психо-фізіологічна надійність кадрового апарату СБ відіграє важливу і принципову роль. Як правило, структура СБ формується із числа колишніх досвідчених і перевірених співробітників МВС, СБУ, армійських розвідпідрозділів, висококваліфікованих менеджерів з безпеки. Вміння співробітника СБ чи менеджера безпеки швидко й оперативно вирішувати ситуаційні проблеми, які зазвичай характерні для комерційної чи іншої діяльності, є основною професіональною якістю [4].

У виробничо-технічній діяльності приватних підприємств характерним у забезпеченні безпеки є створення надійної охорони виробничих об'єктів і проведення на них режимно-профілактичних заходів, збереження таємниці у розробці нових видів продукції, використання нових сучасних технологій. Основним напрямком побудови структури і діяльності СБ буде профілактика і проведення контррозвідувальних заходів та оперативних дій з попередження проникнення на об'єкти промислового шпигунства, здійснення різних диверсійних актів, профілактична протипожежна, санітарно-гігієнічна, екологічна діяльність у процесі виробництва.

Багато особливостей є і в структурі СБ у сфері фінансово-банківського обслуговування, страхування, діяльності бірж, банків і т.д. Основний напрямок роботи СБ націлений на профілактичні, оперативно-розвідувальні, інформаційно-технологічні заходи, перш за все у валютно-фінансовій діяльності. Це постійна робота з клієнтами, конкурентами на фінансових ринках і біржах, аналітична діяльність у розміщенні і русі фінансових засобів та ресурсів, комп'ютерна і технічна розвідка та контррозвідувальна робота.

Тому при підборі і відборі кадрів для СБ підприємств та організації доцільно враховувати поглиблену спеціалізацію співробітника, рівень його професіоналізму (менеджер виробничої, комерційної чи фінансової безпеки) відносно певного виду діяльності і напрямку забезпечення

безпеки підприємства [8, ст. 109-110].

Таким чином, якщо звести всі виділені структури СБ підприємства і їх основні напрямки роботи в єдину функціональну схему, то можна поділити їх за своїми функціональними значеннями на дві частини. Перша відтворює головні зовнішні завдання (збір інформації для забезпечення безпеки; обробка системи взаємодії всіх підрозділів та учасників забезпечення безпеки підприємства) і функції управління (виконання функцій супроводження; технічне забезпечення СБ; забезпечення безпеки клієнтів і партнерів; аналіз зовнішнього середовища; взаємодія з правоохоронними органами) СБ підприємства. Друга - головні внутрішні завдання (перевірка і визначення лояльності персоналу; організація блокування несанкціонованих дій з боку конкурентів і зловмисників; організація контактів з СБ конкурентів для припинення конфліктів) і функції управління (забезпечення внутрішньої безпеки і контроль за всіма блоками управління і діяльності підрозділів підприємства; забезпечення безпеки персоналу; забезпечення безпеки проєктів на ринку) [3, ст.184-186].

Організаційна структура системи безпеки може бути найрізноманітнішою і залежати від конкретного підприємства, його масштабів та форм власності. Тому створювати її потрібно обдумано і раціонально, максимально використовуючи досвід спеціалістів у сфері безпеки бізнесу. Структура, чисельність і склад СБ підприємства визначаються реальними потребами і ступенем конфіденційності її інформації. Приблизною типовою схемою структури системи безпеки підприємства (організації) може слугувати запропонована структура В.І.Ярочкіна: 1. Відповідальний керівник системи. 2. Рада з безпеки (основний склад з ведучих і відповідальних за забезпечення безпеки спеціалістів). 3. СБ у складі відділів (самостійний структурний підрозділ): охорони, режиму, кадрів, документів з комерційною таємницею, інженерно-технічних засобів безпеки та контророзвідувальної і інформаційно-аналітичної діяльності. 4. Лінійні підрозділи, які активно приймають участь у забезпеченні економічної безпеки (кадровий, фінансовий, плановий, юридичний, маркетинг та інші). Рішення про створення СБ приймає керівник підприємства відповідно до його статуту. Відповідальний керівник системи безпеки - це чи сам директор, чи один із його заступників з певними знаннями у сфері безпеки [10, ст. 22].

Підсумовуючи, слід сказати, що сьогодні, в період глобалізації суспільного розвитку і переходу людства до науково-інформаційних технологій, формування структури СБ підприємства трактується українськими і зарубіжними фахівцями та науковцями як фактор соціально-економічної стабільності підприємства і суспільства, його конкурентоздатності і безпеки. Виходячи із того, що «організація виробництва - це система факторів виробництва, яка взаємодіє через технологічні контури відтворення з метою досягнення поставлених цілей на підставі дії економічних законів» [6], автор може так сформулювати організацію структури СБ підприємства: це - комплексна система сил, засобів, методів та заходів забезпечення безпеки від зовнішніх і внутрішніх факторів загроз підприємству окремим його самостійним підрозділом для стабільного розвитку виробництва в рамках діючого законодавства України.

Будь-яке підприємство органічно пов'язане із суспільством та державою. І, задовольняючи свої потреби у забезпеченні безпеки стабільного розвитку, воно тим самим задовольняє потреби, інтереси та національну безпеку держави. Крім того, задовольняючи потреби підприємства і бізнесу за рахунок ефективної діяльності сучасних структур СБ, суспільство готує потрібних і корисних спеціалістів своєї справи у сфері організації національної структури безпеки країни. Отже, розв'язання основної проблеми організації структури СБ підприємства тягне за собою вирішення низки основних питань у забезпеченні національної безпеки України.

Джерела та література:

1. Гусев В.С., Демин В.А., Кузин Б.И., Медников М.Д., Соколицин С.В., Степашин С.В., Федотов А.В., Шульц В.Л. Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов, 2-е изд. - СПб.: Питер, 2004. - 288 с. : ил. - (Серия)Учебник для вузов»).
2. Дзлив М.И. Предпринимателю. Как избежать опасности / М.И.Дзлив. М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. - 349 с.
3. Драчев С.С. Основы корпоративной безопасности. - СПб.: ООО «Издательство Полигон», 2000. - 240 с., ил.
4. Іванець В.А. Концептуальні основи управління персоналом та кадрова безпека підприємства // Сіверянський літопис, № 4-5, 2005. - С. 85-87.
5. Коропатник Т., Курганська Н. Розвиток малого бізнесу в Чернігівському регіоні // Сіверянський літопис, № 6, 2005. - С. 135-139.
6. Кравчук Г.В. Концептуалізація траєкторії розвитку теорії організації виробництва // Сіверянський літопис, № 2, 2006. - С. 125-129.
7. Орлов П.І., Духов В.Є. Основи економічної безпеки фірми: Навчальний посібник. - Х.: ТОВ «Прометей - Прес», 2004. - 284с.

8. Соснин А.С., Прыгунов П.Я. Менеджмент безопасности предпринимательства: Учеб. Пособие.- К.: Изд-во Европ. Ун-та, 2002. - 357 с.
9. Шкарлет С.М. Первинні засади структурної моделі економічної безпеки підприємства / Сіверянський літопис, № 1, 2006. - С. 124-130.
10. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы. - 3-е изд., перераб. И доп. - М.: Ось-89, 2003. - 352 с.

Юрій Ніколаєнко, Максим Демченко

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У ПЛАТІЖНОМУ ОБОРОТІ УКРАЇНИ

Україна як молода незалежна держава чітко визначила своїм пріоритетним напрямком подальшого розвитку поступове і безупинне входження до складу європейської спільноти. Таке спрямування, з одного боку, відкриває перед нашою країною новітні горизонти співпраці з розвинутими країнами Європейського Союзу, що повинно стати новим поштовхом економічного розвитку, з іншого боку, європейський вибір накладає величезну відповідальність на уряд, Верховну Раду і Президента України перед власними громадянами. По-перше, за правильність такого вибору, по-друге, за забезпечення стрімкого зростання рівня життя і наближення його до європейських стандартів.

Пожвавлення економічних відносин українських суб'єктів господарювання зі своїми партнерами у провідних країнах Європи та світу вимагатиме від національної банківської системи стати ефективнішим посередником в експортно-імпортних операціях і банківських розрахунках. Тому такі питання, як правильність вибору методів і форм безготівкових розрахунків, швидкість і якість проведення таких розрахунків, взаємні гарантії оплати і поставки товарів або здійснення послуг, впровадження нових форм і видів безготівкових розрахунків стануть, безперечно, предметом ширшої взаємодії українських банків та їх клієнтів, а також наукових і теоретичних новацій.

Актуальність питань подальшого розвитку і поглиблення безготівкових розрахунків між суб'єктами господарювання як в Україні, так і за її межами зумовили вибір теми даного наукового дослідження. Теоретичні, методичні та економіко-організаційні питання розвитку сучасних форм та видів безготівкових розрахунків, платіжних систем стали провідними темами досліджень відомих зарубіжних економістів. Ці проблеми відображено і у вітчизняній науковій літературі, зокрема, у дослідженнях О.Д. Василика, В.В. Вітлінського, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, В.М. Кравця, А.І. Кредісова, В.І. Міщенко, О.М. Мозгового, А.М. Мороза, С.В. Науменкової, Ю.М. Пахомова, М.І. Савлука, А.С. Савченка, В.С. Стельмаха, В.П. Страхарчук, М.Ф. Тимчука, А.С. Філіпенка, В.А. Юшенка та інших. Разом з тим у вищезгаданих публікаціях недостатньо висвітлені проблеми впровадження новітніх безготівкових форм електронних розрахунків з позицій необхідності інтеграції платіжної системи України у європейську платіжну систему.

Систематизація літературних джерел, проведений аналіз існуючих рекомендацій з проблем розвитку сучасних видів і форм безготівкових розрахунків, статистичних матеріалів та ресурсів Інтернет дозволяють нам зробити ряд висновків та узагальнень з приводу діючого в Україні механізму безготівкових розрахунків у банківській системі України.

Згідно з Законом України «Про Національний Банк України» № 679-14 від 20.05.1999 року в контексті безготівкових розрахунків НБУ виконує такі функції, як:

- визначення системи, порядку і форм платежів, у тому числі між банками;
- визначення напрямів розвитку сучасних електронних банківських технологій;
- координація та контроль створення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації.

Напрямок на стабільність та прогнозованість банківської системи України знайшов своє відображення і в «Основних засадах грошово-кредитної політики на 2007 рік». У вищезгаданому документі передбачено у 2007 році збільшення грошової маси на 28-33 відсотки та монетарної бази, що, на думку фахівців НБУ, забезпечуватиме задоволення попиту на гроші, сприяючи процесу мультиплікативного розширення грошової пропозиції. Треба відмітити, що за останні п'ять років у цьому напрямку НБУ проводиться велика поетапна робота.

Так, зокрема, в 2001 році була розроблена інструкція «Про безготівкові розрахунки в національній валюті» (затверджена постановою правління НБУ №135 від 29.03.2001 року) на

заміну попередньої інструкції «Про безготівкові розрахунки в господарському обороті України» від 02.08.1996 року. В 2004 році після внесення значних змін і доопрацювання була проваджена нова редакція інструкції «Про безготівкові розрахунки в національній валюті» (затверджена постановою правління НБУ №22 від 21.01.2004 р.).

Проведений порівняльний аналіз вищезгаданих документів дозволяє виділити такі позитивні зміни у нормативному забезпеченні процесів безготівкових розрахунків і платежів у нашій країні:

1. Насамперед, НБУ чітко відокремив безготівкові розрахунки в національній та іноземній валюті. Мається на увазі відокремлення безготівкових розрахунків у середині країни, які, безперечно, повинні бути підпорядковані внутрішньому законодавству, а також міжнародних безготівкових розрахунків, які мають певні відмінності в правилах і звичаях, від нашого національного законодавства. Порядок здійснення міжнародних безготівкових розрахунків регулюється міжнародними документами, які розробляються спеціально створеними організаціями (Міжнародною торговельною палатою (Франція, Париж), Світовою організацією торгівлі (СОТ), Комісією з права міжнародної торгівлі ООН), тому таке відокремлення може сприйматися як засіб захисту власних національних інтересів.

2. У новій інструкції відбулися зміни складу платіжних інструментів безготівкових розрахунків. Тепер вони визначені в таких формах, як меморіальний ордер, платіжне доручення, платіжна вимога-доручення, платіжна вимога, розрахунковий чек, акредитив, банківські платіжні картки, векселі. Як бачимо, крім вже традиційних форм, у новій редакції інструкції з'явився новий платіжний інструмент у формі меморіального ордера. Цей платіжний інструмент відрізняється від інших тим, що він не підлягає вільному вибору клієнта, а складається з ініціативи банку для оформлення операцій зі списання коштів з рахунку платника, а також у випадку внутрішньобанківських операцій.

3. У новій редакції інструкції Національний банк України відреагував і на зміни Цивільного кодексу України, а саме на вимогу статті 1074, яка не допускає обмеження права клієнта щодо розпорядження коштами, що зберігаються на його рахунках, крім випадків обмеження, права розпорядження рахунком виключно за рішенням суду.

4. У новій редакції вищезгаданої інструкції також передбачено розширення систем дистанційного обслуговування клієнтів. Так, зокрема, якщо раніше мова йшла тільки про особливості розрахунків в електронних системах типу «клієнт-банк», то тепер цей перелік розширено такими системами, як «клієнт-Інтернет-банк» та «телефонний банкінг». Це ще зовсім нові форми платіжних інструментів в українському грошовому обороті та законодавстві України. Відповідно в інструкції введено такі нові поняття, як «дистанційне обслуговування», «дистанційне розпорядження клієнта», «електронний розрахунковий документ», «реєстр електронних розрахункових документів». Встановлено, що юридичною підставою для роботи клієнта за допомогою системи дистанційного обслуговування і оброблення банком дистанційних розпоряджень є договір про розрахунково-касове обслуговування. Такий договір має обумовлювати права, обов'язки та відповідальність сторін, порядок вирішення спорів у разі їх виникнення тощо.

5. Для здійснення безготівкових розрахунків за допомогою систем «клієнт-банк» та «клієнт-Інтернет-банк» в новій інструкції пропонується застосовувати електронні розрахункові документи. Такі документи трактуються як документи, інформація в котрих представлена у формі електронних даних, включаючи відповідні реквізити розрахункового документа, і які можуть бути сформовані, передані, збережені і перетворені у візуальну форму представлення електронними засобами. Водночас чітко визначені обов'язкові реквізити електронного розрахункового документа, до яких віднесено: дату і номер; назву, ідентифікаційний код (номер) платника та номер його рахунку; назву та код банку платника; назву, ідентифікаційний код (номер) одержувача та номер його рахунку; назву та код банку одержувача; суму цифрами; призначення платежу; електронний цифровий підпис (ЕЦП); інші реквізити, які віднесені під час формування електронного розрахункового документа системою електронних платежів до «допоміжних реквізитів».

6. Новою інструкцією платникові дозволено формувати електронні розрахункові документи на підставі паперових розрахункових документів, оформлених належним чином, які вже стали традиційними, а саме: платіжних доручень, платіжних вимог-доручень, а також платіжних карток. Але в цьому контексті застосовані і певні обмеження оформлення клієнтами електронних документів на підставі «традиційних» розрахункових документів. Це стосується документів, які мають додатки (реєстр розрахункових чеків, реєстр документів за акредитивом), а також випадків формування електронних розрахункових документів на підставі платіжних вимог на примусове списання, стягнення коштів та у разі договірної списання коштів. Такі платіжні вимоги можуть бути надіслані до банку виключно у паперовій формі.

У кінці кожного робочого дня відповідальний виконавець роздруковує реєстр електронних розрахункових документів, отриманих від клієнта, засвідчує його своїм підписом та відбитком штампа банку і підшиває в документи дня як первинний документ. Така процедура говорить про спробу НБУ уникнути всіляких негараздів, а саме: комп'ютерних збоїв, несанкціонованого втручання в електронну систему банку і таке інше. Скептикам електронного обігу можна заперечити, що і паперові носії можуть теоретично зникнути, наприклад, згоріти, що теж не дає гарантії їх стовідсоткового зберігання. Але порівняння таких ризиків не є предметом нашого дослідження.

7. Інструкцією визначено особливості здійснення розрахунків за допомогою системи «телефонного банкінгу», що трактується як дистанційне обслуговування клієнтів за допомогою телефонних каналів зв'язку. При цій системі застосовується дещо відмінна ідентифікація клієнта. По-перше, вона проводиться за допомогою засобів ідентифікації, що передбачені в договорі між банком та клієнтом; по-друге, засобами ідентифікації вважаються номер клієнта, особистий ПІН-код, сукупність цифрових та літерних компонентів (банк надає їх клієнту після укладання договору); по-третє, передавання дистанційного розпорядження та реєстрація його банком здійснюється за погодженим доступом в автоматичному режимі. Крім того, введені певні процедури по доступу до системи та передаванню дистанційних розпоряджень від клієнта до банку. До них належать такі вимоги:

- клієнт повинен правильно ввести значення засобу ідентифікації;
- клієнт повинен ввести код операції та всі параметри, які запитуються системою;
- клієнт повинен підтвердити це розпорядження.

Така процедура не вбачається занадто складною, адже мова йде про списання коштів з рахунку. Тому питання зайвого або неправомірного втручання не здаються надмірними. Хоча поки що ці розрахунки стосуються комунальних послуг та телефонних переговорів, але в подальшому їх спектр може значно розширитися.

Разом з тим не зовсім прийнятною вбачається в цій інструкції можливість банку відмовити у виконанні електронного розрахункового документа, переданого по телефону. Як аргумент для цього визначено обставини, коли клієнт не надасть банкові документів і відомостей, які б підтвердили суть його діяльності та фінансовий стан. І зовсім не зрозумілою, як на наш погляд, виглядає можливість відмови у здійсненні операції з причини, якщо вона містить ознаки фінансового моніторингу. Такі дії НБУ скоріше за все направлені на виконання Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом».

Застосування системи телефонного банкінгу призведе до зростання конкуренції на ринку банківських послуг завдяки активному виходу на ринок інших фінансових посередників і небанківських корпорацій у співдружності з фінансовими й технологічними компаніями, що володіють новітніми інформаційними технологіями. Причому ці тенденції будуть характерні для всіх сегментів ринку банківських та фінансових послуг.

Прийняття вищезгаданої інструкції передувало прийняттю цілої низки законів і законодавчих актів, без яких впровадження новітніх платіжних систем в Україні неможливе. Мова йде, в першу чергу, про прийняття законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис», якими закладено законодавчу основу електронного документообігу і правовий статус електронного цифрового підпису (ЕЦП). Прийняття цих законів є логічним продовженням першого прийнятого у травні 2001 року Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», яким було визначено загальні засади функціонування платіжних систем в Україні. Крім того, народними депутатами України внесено на розгляд Верховної Ради проект Закону України «Про електронну торгівлю».

Така законотворча робота Національного банку і Верховної Ради України, безперечно, буде сприяти подальшому розвитку і поширенню в нашій державі форм безготівкових (електронних) розрахунків, а також поступовому наближенню в цьому напрямку до світових та європейських стандартів.

Джерела та література:

1. Гроші та кредит: Підручник /За заг.ред. М.І.Савлука. - К.: КНЕУ, 2002. - 602 с.
2. Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч.посібник/ За заг. ред. М.І.Савлука. - К.: КНЕУ, 2002. - 392 с.
3. Международные расчеты по коммерческим операциям. - М.: Изд-во АО «Консалтбанкир», 1994.
4. Шпарко А., Смахтіна Л. Європейський вибір України // Вісник НБУ. - 2003. - № 7. - с. 32-37.
5. «Додаток до журналу «Вісник Національного банку України»/ Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності, спецвипуск «Безготівкові розрахунки». - 2006. - № 9.
6. Офіційний сайт / Національний Банк України. - www.bank.gov.ua

ДІАГНОСТИКА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ЯК РЕСУРСНОГО ФАКТОРА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає активізації інноваційної діяльності всіх суб'єктів підприємництва, для яких об'єктивною необхідністю є участь в інноваційних процесах для завоювання нових ринків товарів і послуг. Формування інноваційної моделі розвитку національної економічної системи значно актуалізувало наукові дослідження з цієї багатовекторної проблематики. Теоретичним і прикладним аспектам інноваційного розвитку мікро- та макроекономічних систем присвячено багато наукових праць вітчизняних учених: Ю. Бажала, Л. Безчасного, В. Герасимчука, В. Гееца, Н. Гончарової, М. Данько, В. Семиноженко й ін.

Незважаючи на актуальність у сучасних умовах господарювання активізації інноваційної діяльності на рівні первинної ланки економіки, не можна заперечувати, що держава повинна відсторонитися від інноваційних процесів. Інноваційний розвиток підприємств припускає наявність у державі відповідних інфраструктурних утворень. Природно, інноваційний розвиток окремого суб'єкта й держави в цілому повинен мати на увазі державну підтримку науки, створення умов для зближення наукових інститутів і виробництва. Однак, на нашу думку, держава більшою мірою повинна підтримувати фундаментальну науку шляхом фінансування базової освіти населення, а потім - освітню й наукову діяльність університетів, науково-дослідних установ.

Як видно із практики економічного розвитку в умовах ринку, саме ринок актуалізує інноваційну активність окремих підприємств. Інновації мають специфічні елементи, що дозволяють підприємствам отримувати додатковий прибуток, а в деяких випадках надприбуток, що зацікавлює підприємців інвестувати наукові дослідження. Це визначає значимість зв'язків між інтересами суспільства й інтересами окремого підприємця. Оскільки інновація може бути створена й впроваджена на основі знань, наданих свого часу державою, то вона може розглядатися як суспільне благо.

Саме вплив на зовнішнє середовище появи інновацій обґрунтовує втручання держави в цей вид суспільних благ, і тому значну частину витрат на освітні програми населення та наукові дослідження повинна здійснювати держава. На підставі сучасних науково-технічних досягнень можливе комплексне перетворення виробництва й підвищення технічного рівня виробленої продукції. Важливим проблемним питанням, яке актуальне для сучасного високотехнологічного виробництва і вимагає подальшого дослідження, є таке: яким чином рівень розвитку науки, технологій, техніки й персоналу підприємств окремого регіону впливає на їх інноваційний розвиток. У цьому зв'язку ми можемо говорити про потенціал інноваційного розвитку підприємств регіону, бо саме вищевказані складові можуть прискорити його темпи.

Тому метою статті є дослідження стану науково-технічної діяльності в Криму й рівня розвитку персоналу підприємств, зокрема наукових кадрів, а також характеристик освіти працівників промислових підприємств, підготовку кадрів через установи освіти, підвищення їх кваліфікації, навчання й перенавчання.

В Автономній Республіці Крим у 2005 р. наукові дослідження й розробки виконували 47 наукових організацій, що більше 2004 р. на 3 одиниці, і 2003 р. - на 4 одиниці¹. Переважна більшість організацій в 2005 р. виконувала науково-технічні роботи в сфері

¹ Стаття підготовлена на матеріалах Головного управління статистики АРК Державного комітету статистики України.

технічних наук (32%) і майже 24% - у сфері сільськогосподарських наук. З 2002 р. відновлюють свою діяльність організації, які виконували науково-технічні роботи у сфері фізико-математичних наук (у 2005 р. - 2 організації), а в 2005 р. з'явилися організації у сфері географічних наук. В інших галузях науки й техніки кількість організацій за останні п'ять років відносно стабільна.

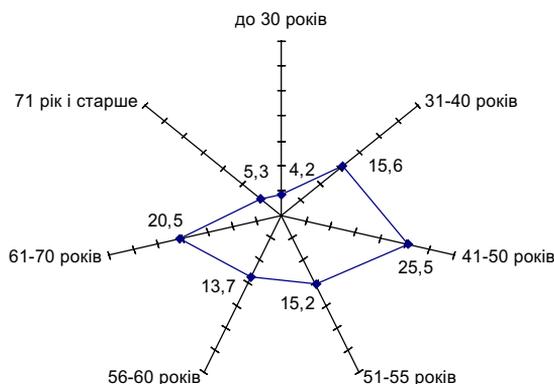
За станом на 01.01.2006 р., чисельність працівників основної діяльності підприємств і організацій республіки, що виконували наукові й науково-технічні роботи, становила 3823 чоловіки, що на 98 чоловік більше 2004 р. і на 1104 - 2003 р. Такий ріст науково-технічних кадрів є позитивним чинником інноваційного розвитку. Із чисельності працівників основної діяльності в 2005 р. 11% мають учений ступінь (69 доктори й 360 кандидатів наук). Дані показники нижчі порівняно з минулим сторіччям і початком нинішнього, що видно з табл. 1. З таблиці також видно, що за останні роки збільшилася частка науково-технічних працівників, що виконують дослідження за сумісництвом: з 19% в 1995 р. до 37% в 2005 р.

Таблиця 1
Чисельність працівників наукових організацій в Автономній Республіці Крим

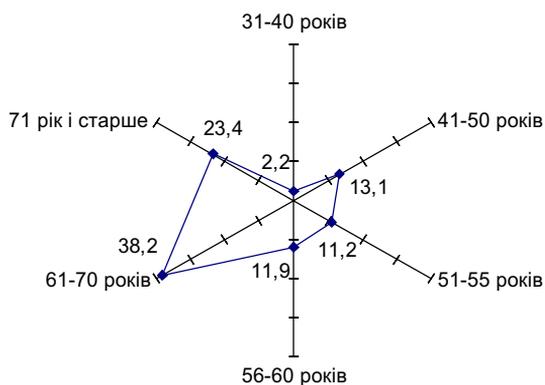
(осіб)

	1995 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Кількість фахівців	3316	2996	2695	2816	2719	3725	3823
у т.ч. мають учений ступінь:							
доктора наук	79	76	74	66	64	71	69
кандидата наук	498	420	412	394	363	359	360
кількість фахівців, що виконують науково-технічні роботи за сумісництвом	627	1089	1112	1267	1336	1402	1428
у т.ч. мають учений ступінь:							
доктори наук	99	106	91	103	120	109	120
кандидати наук	233	435	448	452	488	514	521

За останні роки середній вік фахівців вищої кваліфікації, зайнятих в економіці Криму, практично не змінився. Вікова структура докторів і кандидатів наук у 2005 р. представлена на мал. 1.

Кандидати наук у 2005 р.

Доктори наук у 2005 р.

Рис. 1. Вікова структура докторів і кандидатів наук в АРК

Гендерна структура науково-технічних працівників вищої кваліфікації продовжує складатися не на користь дослідників-жінок. Так, у 2005 р. жінок серед дослідників, які виконували науково-технічні роботи, кандидатів наук, було відповідно 20,8% і 41% від їхньої загальної кількості.

У табл. 2 ілюструються дані про джерела фінансування наукової і науково-технічної діяльності підприємств Автономної Республіки Крим. Загальний обсяг фінансування наукових і науково-технічних робіт у 2005 р. у порівнянні з 2004 р. збільшився на 24,2% і становив 87355,6 тис. грн. Найбільше даний вид діяльності профінансований із коштів бюджету, з яких 39,5% склали кошти Державного бюджету. Кошти бюджетів регіонів становили 1,1% фінансування, більше третини науково-технічних робіт профінансовано вітчизняними та іноземними замовниками. У порівнянні з 2004 р. частка асигнувань за рахунок Держбюджетних засобів зросла на 43%, позабюджетних фондів - на 27%. У той же час частка фінансування наукової діяльності за рахунок місцевих бюджетів знизилася на 7%. Намітилася тенденція збільшення фінансування науки іноземними замовниками: на 44,7% більше у порівнянні з 2004 р. і більш ніж утричі - у порівнянні з 2003 роком.

Таблиця 2

**Джерела фінансування наукових і науково-технічних робіт
(у фактичних цінах; тис.грн.)**

	1995 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Усього	9678,2	24118,5	34696,3	41068,4	53041,9	70324,6	87355,6
у т.ч. коштів							
Держбюджету	7175,9	13323,0	13118,8	14809,4	20912,4	24175,9	34576,3
місцевих бюджетів	865,0	940,0	958,3	1094,3	1018,4
позабюджетних фондів	681,0	322,9	1025,7	475,0	4014,2	5146,2	6559,5
власні	11,2	500,0	1387,8	1235,5	2127,6	3898,4	3677,1
замовників							
іноземних держав	17,5	2592,2	7791,5	8570,9	4768,0	10886,7	15761,9
інших джерел	1792,6	7380,4	10507,5	15037,6	20261,4	25123,1	25762,4

За підсумками 2005 р. обсяг наукових і науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, становив 89372,7 тис. грн., що на 24% більше, ніж у 2004 р., у тому числі на 32,5% зріс обсяг фундаментальних досліджень, на 19% збільшився обсяг прикладних досліджень і на 32,6% - обсяг науково-технічних розробок.

На мал. 2 представлена інформація про матеріально-технічне забезпечення науково-технічної діяльності в Автономній Республіці Крим до 2003 р. включно. Середньорічна вартість основних фондів даного виду діяльності за 2003 р. збільшилася на 1,5% у порівнянні з 2002 р. (2000 р. - на 11,6%) і становила 236901,6 тис. грн., у тому числі машин та устаткування - 20,3% (в 2002 р. - 21,0%, в 2000 р. - 18,8%). Більше 60% загальної вартості основних фондів зосереджено в наукових організаціях галузевого профілю. На наукові установи академічного профілю й вищі навчальні заклади припадає 32,8% і 4,6% відповідно (в 2002 р. відповідно 29,4% і 1,1%, в 2001 р. - 28,9% і 1,0%).

Технічна оснащеність виконавців наукових дослідів і розробок (без обліку сумісників) в середньому по обстежених організаціях становила 13,1 тис. грн. проти 12,7 тис. грн. в 2002 р. і 11,1 тис. грн. в 2001 р., 9,9 тис. грн. в 2000 р. (див. мал. 2). Найвищою вона була в організаціях галузевого профілю - 14,6 тис. грн. і вищих навчальних закладах - 46,3 тис. грн.; найнижчою - у наукових установах академічного профілю - 6,6 тис. грн. (в 2002 р. відповідно 15,3 тис. грн., 14,7 тис. грн., 7,6 тис. грн., в 2001 р. - 12,8 тис. грн., 17,4 тис. грн. і 4,1 тис. грн.). Слід зазначити, що ріст технічної оснащеності зумовлений не відновленням матеріально-технічної бази, а зменшенням кількості працівників наукової сфери.

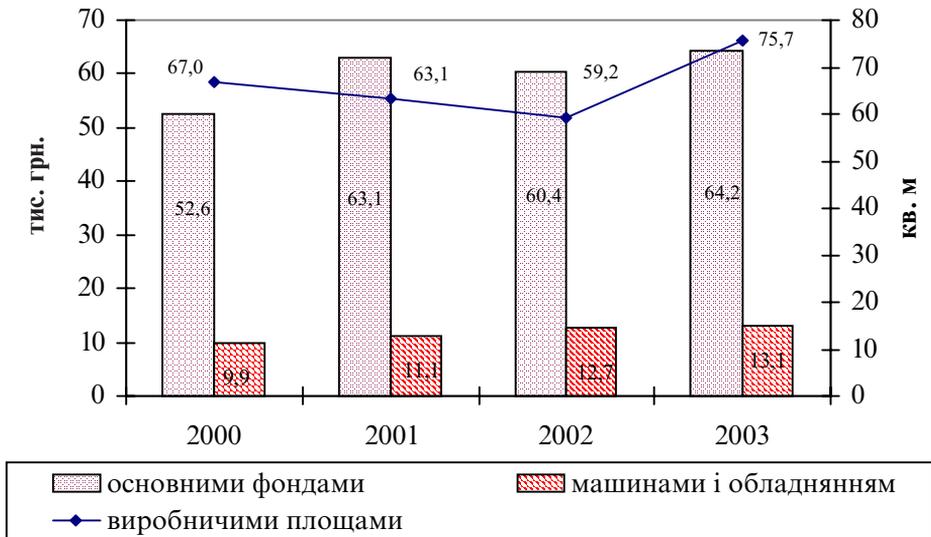

Рис. 2. Оснащеність працівників основної діяльності в 2000-2003 р. (розраховуючи на одного працівника)

Загальна площа власних приміщень наукових організацій і підрозділів у 2003 р. становила 303546,3 кв. м, 8,0% (в 2002 р. - 8,8%, в 2001 р. - 7,6%) якої у зв'язку з тяжким фінансовим становищем більшості наукових організацій було здано в оренду і для проведення наукових досліджень не використовувалося. Виходячи із цього (див. мал. 2.6), у розрахунках на одного виконавця НДДКР припадало 75,7 кв. м (проти 63,1 кв. м в 2001 р. і 59,2 кв. м у 2002 р.) виробничих площ (без обліку площ, зданих в оренду).

У табл. 3 представлені зведені дані про наукові розробки, виконані у республіці до 2005 р. Незважаючи на погіршення матеріально-технічного забезпечення науки, творча активність учених не знизилася. В 2005 р. науковими організаціями Криму було завершено 2996 розробок, що на 19,5% більше, ніж у 2004 р., в 2,5 рази більше, ніж у 2003 році і майже в 4,5 рази більше, ніж у 2000 році.

Кількість виконаних наукових і науково-технічних робіт (одиниць)

	1995 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Усього виконано й прийнято замовником розробок	810	692	657	1023	1253	2507	2996
у т.ч. по створенню нових видів техніки й технологій	292	67	39	116	189	253	267
з них розробки, у яких використані винаходи	45	11	2	7	8	7	12

Необхідно відзначити, що 267 розробок, або 9% від їхньої загальної чисельності, із пріоритетних напрямків розвитку науки й техніки спрямовані на створення нових видів техніки й технологій. У порівнянні з 2004 р. збільшилася кількість розробок, при створенні яких використані винаходи.

Негативним явищем, на наш погляд, є те, що весь обсяг наукових досліджень і розробок по пріоритетних напрямках розвитку науки й техніки виконаний підприємствами державної форми власності (в 2000 р. - 99,7%, в 2001 р. - 100,0%, в 2002 р. - 99,3%, в 2003 р. - 100%).

Незважаючи на економічні труднощі, кількість заявок на видачу охоронних документів, поданих у патентні відомства України, продовжує збільшуватися: в 2005 р. у порівнянні з 2000 р. зросло в 2,3 рази й склало 160 заявок. У порівнянні з 2000 р. кількість отриманих охоронних документів збільшилася у 3,2 рази й становила 148 патентів.

Сучасне виробництво, необхідність його інноваційного розвитку висувають високі вимоги до освітнього рівня працівників. У цьому зв'язку, на наш погляд, необхідно провести аналітичний огляд даної складової інноваційного розвитку.

За даними статистичної звітності, чисельність працюючих, що мають повну вищу освіту й базову неповну вищу освіту, в 2005 р. становила відповідно 103,3 тис. і 103,2 тис. чоловік, або 25,4% до загальної чисельності зайнятих в економіці. Необхідно відзначити, що питома вага працівників з вищою освітою стабільно зростає. У 2001 р. вона становила 48,4%, а в 2005 р. - 50,8%.

Слід зазначити, що 63,9% загальної чисельності працівників, які мають вищу освіту, працюють на державних підприємствах, 34,3% - на підприємствах з колективною формою власності, і 1,3% - з приватною. У структурі розподілу працюючих за освітою за останні роки зберігаються однакові пропорції. Кількість працівників, які закінчили вищі навчальні заклади, в економіці Криму становила ледве більше 50% облікової чисельності штатних працівників. Кількість тих, хто закінчив вищі навчальні установи I-II рівнів акредитації, становила 27,4% облікової кількості штатних працівників, а III-IV рівнів акредитації - 22,9%.

За видами економічної діяльності вищезгадане явище має певні відмінності. Так, працівники з дипломами освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого фахівця й бакалавра (базова вища освіта), у порівнянні з тими працівниками, дипломи яких відповідають освітньо-кваліфікаційному рівню фахівця й магістра (повна вища освіта), переважають у сільському, лісовому, рибному господарстві, промисловості, будівництві, торгівлі, готелях і ресторанах, на транспорті й у зв'язку, тоді як робота в таких сферах діяльності, як фінанси, операції з нерухомістю, державне керування, освіта, діяльність у сфері інформатизації, досліджень і розробок вимагає освіти найвищого рівня, і в них переважають працівники, які закінчили вищі навчальні установи III-IV рівнів акредитації.

Окремо розглянемо рівні освіти працівників у промисловості АПК. Так, у 2004 р. облікова чисельність працівників промислових підприємств становила 73726 осіб, з яких мали неповну й базову вищу освіту 19036 осіб (25,8%), повну вищу освіту - 12603 чоловік (17,1%). Таким чином, у промисловості республіки 42,9% працівників мають вищу освіту.

За галузями промисловості рівень освіти працівників такий. У добувній промисловості 21,6% працівників мають неповну й базову вищу освіту, 17,1% повну вищу. У харчовій промисловості зазначені показники становлять 28,5% і 13,5%, у машинобудуванні - 23,1%

і 19,8%, у виробництві транспорту - 28,3% і 17,1%, у виробництві електроенергії, газу й води - 29,8% і 21,3%. Відзначимо, що найвищий рівень освіти працівників характерний для найбільш інноваційно активних видів економічної діяльності.

В умовах інноваційного розвитку підприємств, використання у виробничій діяльності новітніх інформаційних систем, впровадження у практику наукових досягнень вирішальне значення мають кадри, а саме рівень їхньої професійної підготовки й постійне поновлення набутих ними знань і навичок.

В економіці України склалася система професійного навчання, що включає підготовку за новими професіями і підвищення кваліфікації штатних працівників облікового складу підприємств, установ, організацій незалежно від їх організаційно-правової форми господарювання й форми власності, навчання незайнятих людей через державну службу зайнятості населення й через системи вищої та професійно-технічної освіти (підготовка навчальними закладами). Крім загальної і професійної освіти, велике значення для інноваційного розвитку підприємств, створення й розвитку кадрового потенціалу має підвищення кваліфікації.

У 2004 р. було підготовлено 8794 чол. При цьому відзначимо, що в промисловості навчено нових професій 4083 працівники. Найбільша кількість працівників підготовлена в харчовій промисловості (3139), що є найбільш активною у плані інноваційної діяльності. Також велика кількість працівників, які проходили навчання, належить до хімічної галузі й виробництва електроенергії, газу й води.

Становить інтерес той факт, що значна кількість працівників, які проходили навчання в 2004 р., працювала на підприємствах приватної власності (5528 чол.). При цьому 2896 чол., які навчалися, були працівниками акціонерних товариств. Кількість працівників державних і комунальних підприємств, що проходили навчання в 2004 р., становила 3536 чоловік. У контексті проведеного дослідження необхідно підкреслити зменшення ролі держави в підготовці кадрів, що, на нашу думку, негативно впливає на темпи інноваційного розвитку державних підприємств.

У 2005 році в Автономній Республіці Крим на виробництві (без обліку малих підприємств і фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності) було навчено нових професій (підготовлено вперше й перепідготовлено) 9518 чоловік, або 2,3% облікової кількості штатних працівників. В аналізований період із числа штатних працівників облікового складу підприємств підвищили кваліфікацію 29750 осіб, або 7,3% облікової кількості штатних працівників. Відзначимо, що із працівників, навчених нових професій, 29,5% становлять жінки, а з жінок, що підвищили кваліфікацію, - більше 50%. Підготовка кадрів у 2005 р. інтенсивно здійснювалася у промисловості, де пройшли навчання більше 4 тисяч працівників, або 5,9% кількості працівників зазначеного виду діяльності. Такі тенденції в промисловості є позитивними у контексті їхнього інноваційного розвитку.

Найкращим і найсучаснішим видом підготовки нових професій є навчання на базі вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації. Таким способом проходили підготовку в 2002 р. 32,1% працівників. У 2003 р. в закладах освіти навчалися 2,7 тис. осіб, або 0,6 загальної кількості працівників. У цілому у порівнянні з 2002 р. кількість працівників, які пройшли підготовку й перепідготовку, зросла на 2,1%. У 2004 р. на базі вищих навчальних закладів навчалися 23,6% працівників. При цьому первинну професійну підготовку пройшли 38,6% серед тих, що навчалися.

Необхідно враховувати рівень грошових витрат підприємств на підготовку кадрів. Адже поряд з тим, що така форма навчання (перенавчання) є ефективнішою і якіснішою, вона і найбільш витратна, тому що обходиться підприємствам в 2,7 разу дорожче, ніж навчання безпосередньо на виробництві. Тому багато підприємств опиняються у замкненому колі. З одного боку, вони зіштовхуються з нестачею кваліфікованого персоналу, що потенційно міг би збільшити доходи підприємств, з іншого боку - у підприємств немає засобів на підготовку відповідних фахівців. Аналіз витрат, спрямованих на професійне навчання кадрів, свідчить про те, що на навчання у навчальних закладах підприємства витрачали більше коштів, ніж безпосередньо на виробництво.

На закінчення відзначимо, що ситуація, яка склалася в Криму з науково-технічним потенціалом є негативною в контексті проблеми активізації інноваційної діяльності (зокрема промислових підприємств) і в цілому для прискорення темпів економічного розвитку регіону. Навпаки, проаналізовані тенденції з підготовкою, перепідготовкою й підвищенням кваліфікації працівників промислових підприємств є позитивними (без обліку якості професійної підготовки) і свідчать про усвідомлення ролі кваліфікованого персоналу в інноваційному розвитку підприємств.

ПРО АВТОРІВ

Боровик Анатолій – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри Чернігівського педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Тарасенко Інна – аспірантка Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України.

Половець Володимир – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства і політології ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка.

Ситий Юрій – викладач ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

Пономаренко Олена – ст. викладач кафедри гуманітарних наук ЧДІЕУ.

Леп'яво Сергій – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії слов'ян ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

Шара Любов – кандидат історичних наук, викладач ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

Демченко Тамара – кандидат історичних наук (м. Чернігів).

Тарасенко Олександр – кандидат історичних наук (м. Чернігів).

Болва Людмила – провідний спеціаліст відділу інформації та використання документів Державного архіву Чернігівської області.

Ковалевська Ольга – кандидат історичних наук, ст. науковий співробітник Інституту історії України НАНУ.

Каюн Вікторія – старший викладач Полтавського інституту економіки і права.

Шевченко Віктор – кандидат історичних наук (ЧДІЕУ).

Кулик Валентина – науковий співробітник Ніжинського краєзнавчого музею.

Дятлов Володимир – доктор історичних наук, професор, проректор ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

Воробей Раїса – директор Державного архіву Чернігівської області, здобувач наукового ступеня кандидата наук з державного управління.

Пиріг Петро – доктор історичних наук, професор (ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка).

Любич Олександр – пошукувач наукового ступеня кандидата історичних наук.

Морозова Анна – кандидат історичних наук, головний спеціаліст Держархіву Чернігівської області.

Довбня Віктор – кандидат філософських наук (м. Чернігів).

Курас Григорій – кандидат історичних наук, завідувач Нью-Йоркського відділу редакції журналу.

Астаф'єв Олександр – доктор філологічних наук, професор Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Угарова Олена – кандидат філологічних наук, доцент Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Джугастрянська Юлія – аспірант кафедри теорії літератури та компаративістики Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.

Дзюба Сергій – член Національної спілки письменників України (м. Чернігів).

Шкарлет Сергій – кандидат економічних наук, доцент, ректор Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права Міжнародного науково-технічного університету.

Іванець Володимир – доцент Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права МНТУ.

Демченко Максим – старший викладач кафедри банківської справи ЧДІЕУ.

Ніколаєнко Юрій – кандидат економічних наук, доцент кафедри «Банківська справа» ЧДІЕУ.

Абібуллаєв Мемет – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, за сумісництвом доцент Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права МНТУ.